

נושא במוקד: רכישת שפה בהקשר של רב-תרבותיות ורב-לשוניות סיפוריהם של בני נוער עולים ממדינות חבר העמים: זהות והשתלבות

אביבה אבין

במחקר זה נבדקה זהותם האישית והשתלבותם של ארבעה בני-נוער, שני נערים ושתי נערות, תלמידים עולים מחבר-העמים, במערכת החינוך הישראלית של שנות האלפיים. בני נוער אלה הם בעלי מודעות גבוהה למשמעות השינויים הרבים שהם ומשפחתם עברו. הסיפורים המסופרים על ידם במחקר זה משקפים גם את החברה הישראלית כקולטת עולים חדשים.

ממצאי המחקר מצביעים על חשיבותו ותפקידו של בית הספר בעיצוב הזהות ובבניית העולם של בני נוער עולים. על מסגרת זו לטפל בצורכיהם המיוחדים של העולים החדשים ולאפשר להם השתלבות מוצלחת בחברה הישראלית.

הקדמה: אבחון קשיי העולים ומטרת המחקר

הגירה והתבגרות הם שני תהליכי מעבר המאופיינים תכופות על ידי מכלול של אובדנים, תחושה של אובדן שליטה, שאלות של שייכות ומאבק לגיבוש זהות אישית. מהגרים מתבגרים מתנסים במכלול של קשיים, שכן הם לכודים בצירוף של לחצים התפתחותיים, נורמטיביים לגיל, ולחצים אישיים בגין ההגירה. תהליך הפרידה הפנימי מארץ המוצא וחיפוש דרך להתערות בארץ הקולטת ותהליך הפרידה הפנימית מההורים וחיפוש דרך לזהות בוגרת ומגובשת חופפים אצלם אפוא זה את זה, והלחצים מגבירים אלה את אלה הדדית. המתבגרים העולים נדרשים להתמודד עם קשיי ההגירה בעודם נתונים בעיצומה של תמורה רגשית התפתחותית.

בני הנוער-העולים מוגדרים כקבוצה בסיכון גבוה, שכן מצבים חדשים אלה מאלצים אותם להתמודד עם נושאים הקשורים לזהותם האישית והחברתית ולבחון אותם במסגרת הבית-ספרית שלהם (ברגר, 1999).

עקב גלי עלייה גדולים מברית המועצות לשעבר בחמש עשרה השנים האחרונות, נאלצה

מילות מפתח: התבגרות של נוער עולה, שילוב נוער עולה, רכישת העברית, מערכת החינוך בישראל, משפחות העולים

אביבה אבין היא מורה בבית-ספר תיכון בתל-אביב ועוסקת במחקר. מכינה עבודת דוקטורט על 'מנהלי מכללה למורים בעבר ובהווה בתקופה של מאה שנה'.
העבודה נעשתה במסגרת פרוייקט הסיום של לימודי התואר השני בתוכנית 'חינוך לשוני בחברה רב-תרבותית'. תודת המחברת נתונה לד"ר חנה עזר, מרצה במכללת לוינסקי וראש רשות המחקר, ההערכה והפיתוח במכללת לוינסקי, על הנחייתה.

מערכת החינוך הישראלית להתמודד בבת אחת עם מספר רב של תלמידים עולים דוברי שפה שונה שהגיעו מארץ בעלת תרבות אחרת מזו של הישראלים. הדבר חייב לבנות עבורם תוכניות לימודים חדשות שיקלו עליהם את ההתמודדות עם מערכת חינוך שונה מזו שהיו רגילים לה בארץ מולדתם. נוצרו קשיים במישור השפתי ובמישור של קידום תחושת השייכות הלאומית-יהודית. התמודדות בני הנוער עם קשיים אלה הולידה אצל חלקם שני סוגי תגובות: מצד אחד 'נטישה', יציאה לשולי החברה והידרדרות למסגרות פורעות חוק, ומצד שני נכונות של תלמידים והוריהם להתמודד עם הקשיים ולבחור במסגרות של 'חינוך בנוסח רוסי' לסוגיו, כדוגמת בית-הספר התיכון בתל-אביב שבו נערך מחקר זה.

מקובל לציין שלושה תחומים הנחשבים למוקדי קושי מרכזיים של תלמידים-עולים בבית הספר: התחום החברתי, הלימודי והלשוני. **התחום החברתי** - אינטראקציות חברתיות, חברויות, תחושה של מעמד ושייכות בחברה החדשה; **התחום הלימודי** - יכולת תפקוד בבית-הספר במקצועות הלימוד והתמודדות עם קשיים העומדים בדרכו של התלמיד-העולה, הנדרש לרכוש תכנים לימודיים ותרבותיים שהם בחלקם חדשים לו. **התחום הלשוני** - תפקוד בלימודים בשפה חדשה שהתלמידים העולים לא שלטו בה ורכשו אותה רק בהדרגה.

מכאן שלמערכת החינוך תפקיד מכריע בקידום תהליכי הסתגלותם, השתלבותם והתפתחותם של התלמידים-העולים בחברה הישראלית. אופי ההתנסויות שיש לתלמידים-עולים בבית-הספר משפיע במידה רבה על התפתחותם והצלחתם האישית ועל תרומתם העתידית לחברה. לכן, בטווח הקצר, בית-הספר מהווה מעין סוכן חיברות ותרבות לתלמידים העולים ויכול לתפקד כמסגרת תומכת המפגישה את העולה עם החברה המקומית ומפתחת דיאלוג ביניהם. בטווח הארוך, הצלחה בהישגים אקדמיים של תלמידים עולים מהווה לא רק מדד רב-עוצמה לתהליך ההסתגלות שלהם אלא גם מדד לתפקוד חברתי-פסיכולוגי וכלכלי שלהם בעתיד (לוי ושוהמי, 2003).

המחקר, המוצע כאן, מציע הסתכלות קרובה בארבעה תלמידים בבית-ספר ייחודי. כל תלמיד הוא מקרה ספציפי, עם סיפור חיים שונה. מקרים אלה אינם מהווים מדגם בעל משמעות סטטיסטית, ועם זאת נראה כי ניתן להגיע להכללות ולהציג פרופיל משותף וייחודי לבני נוער אלה, השונה במידה כזאת או אחרת מהפרופיל של בני נוער ישראלים בגיל ההתבגרות.

לצורך ביצוע המחקר הכנתי טבלה שהתלמידים התבקשו למלא אותה באירועים משמעותיים שקרו להם במהלך שנותיהם בישראל. מילוי הטבלה שימש אותי לצורך **הניתוח ההוליסטי**. הגישה ההוליסטית מועדפת על החוקרים כאשר הם מעוניינים לראות, על בסיס סיפורים נרטיביים, את התמונה הכללית או את ההתפתחות של התופעה כמכלול עד למצבה הנוכחי במחקר הספציפי. נקודת המבט היא של החוקר הבוחן את התופעה דרך עיניו הסובייקטיביות ומתאר את מה שמתרחש בצורה פרטנית ומדוקדקת, בדרך כלל באמצעות תצפיות, ומוסיף את מירב הפרטים הקשורים באירוע הנחקר כגון מי היו המשתתפים, מדוע הם בחרו להשתתף באירוע, מה קרה באירוע ועוד. קיימת חשיבות רבה גם למשמעות שהאירוע מעביר, לתכונות ולמאפיינים המוצגים באירוע על ידי המשתתפים, לדימויים, לסמלים ולמניעים שבהם החוקר בוחר להשתמש בתיאוריו. הסיפור הנרטיבי מסופר על ידי הנחקרים בראיונות אישיים שנערכו על ידי החוקרים עצמם, ועליהם לקרוא אותם מספר פעמים בכדי לזהות את התכנים או את המבנה של הסיפור בכללותו. לעתים החוקר מחפש נקודת שיא או נקודת מפנה שיכולה להאיר על ההתפתחות הכללית של האירוע ולעתים

הוא יכול להתמקד במשפטים בודדים החוזרים על עצמם פעמים אחדות בראיונות ומעבירים מסר מסוים (לפי Liebllich et al., 1998).

בנוסף, ראייתי כל אחד מהתלמידים בנפרד במסגרת ראיון פתוח, המקובל במחקר הנרטיבי והמבוסס על המודל שהציעו ליבליך ועמיתיה (Liebllich et al., 1998), וזאת לצורך הפקת **הקטגוריות המרכזיות** המשותפות לכולם. בראיון זה התלמידים נשאלו שלוש שאלות שהובילו אותם 'להשמיע את קולם' ולספר את סיפורם האישי, המתאר את תהליך הקליטה שלהם בארץ ואת דרכי ההתמודדות האישית שלהם עם מערכת החינוך הישראלית והחברה הישראלית.

השאלות המנחות

1. ספר/י לי על התקופות המשמעותיות בחייך בהרחבה.
2. תאר/י את החוויה המשמעותית ביותר עבורך בתהליך הקליטה וההשתלבות בבית-הספר.
3. מי או מה השפיעו על מי שאת/ה כיום?

חשיבות המחקר

המחקר עשוי לשפוך אור על דרכי ההשתלבות של בני הנוער העולים מחבר המדינות ובכך לספק תובנות למערכת החינוך, נוספות לאלה שעלו במחקרים אחרים על בני נוער-עולים מחבר המדינות חבר העמים. המחקר נותן סקירה ספרותית נרחבת על התחומים הרלוונטיים למחקר הספציפי והוא עשוי לשמש רקע למחקר עתידי נוסף שיבדוק את רמת ההשתלבותם של בני הנוער-העולים כמבוגרים בעוד כעשור שנים בחברה הישראלית.

ממצאים

הניתוח ההוליסטי

במחקר זה הוצגו במסגרת הניתוח ההוליסטי אירועים משמעותיים ונקודות מפנה בחייהם של הנחקרים (MacAdams, Ruthellen and Liebllich, 2001). אירועים משמעותיים הם אירועים חד-פעמיים שקרו בעברם של הנחקרים והשפיעו עליהם ועל צורת חייהם בהווה. נקודות המפנה בחייהם הן למעשה ציוני דרך בחיים ואינן מהוות 'סיפורים' בפני עצמם, אך הן משמשות כתמה בתוך הסיפור הכללי שכל נחקר בחר לספר. כדוגמאות אזכיר את המעברים השונים שהם חוו - המעבר מארץ מולדתם לארץ אחרת, המעבר מעיר לעיר, המעבר לבית ספר חדש וכו'. נציג להלן שלושה מהמרוואיינים ונציין את האירועים המשמעותיים שהם רשמו בטבלה ואת התייחסותם לאחד מהקשיים שצוינו בהקדמה.

דוגמה 1: נקודות המפנה והאירועים בחייה של יאנה, הקשורים לתהליך ההשתלבות והקליטה בארץ, הן, לפי עדותה, מסיבת הפרידה שערכה לחבריה לכיתה לפני העלייה לישראל, הטיסה והעלייה לארץ ישראל, השבוע הראשון בבית הספר ואירועים אחדים הקשורים ללמידת השפה העברית ושאר מקצועות הלימוד החדשים. יאנה מסכמת את שבע שנות שהותה בארץ ואת תחושותיה כיום (במיוחד ההתמודדות עם קשיים בתחום החברתי):

... אני חושבת שבסופו של דבר אני השתלבותי בחברה הישראלית.

אם היו מעבירים אותי לבית ספר שיש בו יותר ישראלים, הייתי מסתדרת איתם, ואם היו שואלים אותי לפני שבע שנים, הייתי עולה לארץ. כמובן שלא קל לעבור את התקופה הזאת - ארץ חדשה, מנהגים, אנשים חדשים. כל זה שונה ממה שהיה קודם. גם הוריי השתלבו ומצאו עבודה ראויה. הסביבה בבית הספר קיבלה אותי מאוד יפה וקצת ניתקה אותי מהישראלים, ולאט לאט כל המשפחה שלי השתלבה. אפילו המאכלים כמו חומוס וקוסקוס אפשר למצוא אצלנו, ולקח לי זמן להבין את הטעם של חומוס וקוסקוס וזיתים. מאוד לא אהבתי זאת בהתחלה, אבל עכשיו בסדר גמור. אפשר להגיד שאנחנו סיפור הצלחה, כי יש הרבה משפחות של עולים חדשים שאין להם מינימום כזה, והם לא אוהבים להיות פה, כי לא הצליחו להשתלב... דוגמה 2: נקודות המפנה והאירועים המשמעותיים בחייו של אלכס, הקשורים לתהליך הקליטה וההשתלבות שלו, הם, לפי עדותו, ההגעה לישראל, החיפוש של אמו אחר מקום עבודה ומגורים קבועים, אירוע כיתתי שבו כל הכיתה צחקה עליו, והמעבר לבית הספר 'מופת', שבו למעשה נפתרו בעיות הזהות האישית והלאומית שלו והקשיים במציאת חברים חדשים והוא 'מצא את מקומו'. אלכס נזכר בקשיים הראשונים ברכישת השפה (קשיים בתחום הלשוני) ובמציאת חברים בגן (קשיים בתחום החברתי):

.... נורא קשה לנו להיקלט ויש לנו קשיים בשפה. אני הולך לגן ואמא שלי מוצאת עבודה ראשונה. קשה לי להיקלט בגן ולמצוא חברים. הגן שהיה ביפו היה גן ערבי, כי גרנו באזור ערבי והיו ערבים בגן ועירוב תרבויות. לא הרגשתי מחובר ואמא שלי קנתה לי ספרים ומילון עברי-רוסי והתחלתי ללמוד עברית לבד ודיברתי עם הילדים בגן...

דוגמה 3: נקודות המפנה והאירועים המשמעותיים בחייה של מגדה, הקשורים לתהליך הקליטה וההשתלבות שלה, הם, לפי עדותה, ההגעה לישראל, המפגש עם בית הספר הראשון בישראל והמחנכת הראשונה, המעבר לבית ספר חדש, הריב הראשון שלה, החזרה לבית הספר הראשון (שבו החלה את לימודיה בארץ), ורכישת השפה העברית בעזרת החברה הישראלית הראשונה. מגדה מספרת על אירוע משמעותי שבו היא נאלצת להתמודד עם קבוצת בנות, עולות חדשות כמוה אך קצת ותיקות יותר בארץ, שהציקו לה, ועל הכעס שהיה בה על כי המחנכת לא עזרה לה ולא תמכה בה. בשל הקשיים בידיעת השפה העברית (קשיים בתחום הלימודי והחברתי) לא הייתה למגדה אפשרות לומר למחנכת שלה את אשר היא חשה ולשתף אותה ברגשותיה:

... הייתה קבוצה של בנות רוסייות בבית הספר. הן היו בארץ כבר כמה שנים יחסית אליי. פעם אחת הן התחילו להציק לי כשהייתי לבדי, וסתם ככה ללא סיבה. התחלנו לריב ואני חזרתי הביתה בבכי. אמא שלי הלכה לבית הספר לעשות בירורים. הילדות שהציקו לי התחילו להגיד לי שהן לא עשו לי כלום ואפילו התחילו לבכות.

למחרת כל זה נודע למחנכת שלי והיא שאלה אותי מה קרה, ואחר כך שאלה אותן.
אני הייתי בהלם שהיא לא עשתה להן כלום אלא רק אמרה שהאלימות לא מובילה לכלום
ואפילו לא הענישה אותן!
חוסר הצדק הזה ממש עיצבן אותי.
ואני אפילו לא יכולתי להגיד למורה שזה לא פייר, שהיא לא עושה להן כלום - בגלל חוסר ידע
בשפה...

הניתוח הקטגוריאלי

במהלך הניתוח, התמות של הנושא הנחקר מוגדרות, ממוינות ונאספות על ידי החוקרים לתוך
קבוצות או קטגוריות, על-פי המכנה המשותף שלהן. הקטגוריות יכולות להיות צרות ויכולות להיות
רחבות יותר, והן כוללות בתוכן תת-קטגוריות. משתמשים בגישה זו כאשר החוקר מתעניין בראש
ובראשונה בבעיה או בתופעה המשותפת לקבוצת אנשים או לתופעה הקשורה במקום ספציפי
יותר. ניתוח הקטגוריות יכול להיעשות על ידי מציאת תכנים או תמות (המופקים באמצעות ניתוח
המילים והמשפטים שנזכרו בראיונות) החוזרים על עצמם במהלך האירוע הנחקר. הניתוח צריך
להיעשות בעזרת קריאה זהירה ומדויקת שבמהלכה צוות ועולות הקטגוריות. אלה עשויות להיות
סוגים שונים של דילמות, מוטיבים, צרכים או/ו תאוריות. אין הנחה ראשונית או מוגדרת מראש לגבי
מספר הקטגוריות הנכון או סוגי הקטגוריות האפשריות. לאחר הצגת הקטגוריות - עדיף בדיאגרמה
או באמצעות תרשים אחר - יש צורך לבחון אותן שנית ולראות כיצד הן משתלבות עם התאוריה
הראשונית של החוקר או עונות על שאלת המחקר או מטרת המחקר (לפי Liebllich et al., 1998).

הניתוח הקטגוריאלי של הנרטיונים העלה את הקטגוריות הבאות:

1. **מעברים:** מעבר ממדינה למדינה, מעיר לעיר, מדירה לדירה ומבית ספר לבית ספר.
2. **שינויים סביבתיים - אקלים וחברה:** מזג אוויר, סביבה חברתית של בני-הגיל, סביבה
תעסוקתית של ההורים
3. **רכישת השפה העברית**
4. **תחביב ועיסוק**
5. **חיפוש אחר זהות אישית וחברתית**

דוגמאות לקטגוריות השונות:

1. **מעברים**
‘.. אנחנו שוב עוזבים את מקום מגורינו ועוברים למקום חדש, ושוב אין לי חברים ואימא
מפוטרת... אני פוגש חבר חדש והמצב מתחיל קצת להשתפר, למרות שלפעמים מקללים אותי
ואומרים לי ‘אתה רוסי ואני לא’ ו-‘אתה רוסי מסריח’, ואני מרגיש באותם רגעים שהלוואי ולא
נולדתי ברוסיה...’. ‘... כשעליתי לכיתה ז’ בבית הספר “מופת” הרגשתי הקלה, כי הייתי ליד אנשים
כמוני וכבר לא יכלו להיווצר בעיות לאום’.
2. **שינויים סביבתיים**
• מזג האוויר - הנערות במיוחד מתייחסות לשינוי באקלים כמשמעותי וכגורם מקדים לשינוי הגדול
שהן הולכות לעבור וחשות זאת כבר ברגעי הנחיתה בארץ.

• הסביבה החברתית-הגילית - כולם מספרים על הצורך שחשו בחברים שיקלו על חבלי הקליטה ועל ההשתלבות בכיתה, ונזכרים במקרים שבהם הם נפגעו מילדים ישראליים.
• הסביבה התעסוקתית של ההורים - בני-נוער אלה נאלצים לשלם את המחיר הכבד של ריבוי מעברי מגורים ובתי ספר, עקב קשיי פרנסה וחיפוש אחר מקום עבודה הולם להוריהם. כולם סיפרו על הקשיים שעברו הוריהם וכיצד זה השפיע עליהם ברמה האישית והמשפחתית.

3. רכישת השפה העברית

נביא כאן קטע שכבר צוטט:

נורא קשה לנו להיקלט ויש לנו קשיים בשפה... קשה לי להיקלט בגן ולמצוא חברים. הגן שהיה ביפו היה גן ערבי, כי גרנו באזור ערבי והיו ערבים בגן ועירוב תרבויות... לא הרגשתי מחובר ואימא שלי קנתה לי ספרים ומילון עברי-רוסי והתחלתי ללמוד עברית לבד...'

4. תחביב ועיסוק

אחד הנערים מספר בעיקר על האימונים בג'ו-ג'יטסו, אהבתו למוסיקת ראפ והאזנה לשיריו של טופאק, שהפך להיות מעין מודל לחיקוי עבורו ודמות להערצה, כפי שהוא אומר בראיון:
'... מוסיקת הראפ משקפת אותי כפי שאני כיום ומאפשרת לי להתקרב אל עצמי יותר ובכך לבטא את עצמי ולהביע את רגשותיי...'
הוא מרגיש כי הוא ממשיך את דרכו של הזמר שאינו בין החיים כיום. על התחביב המיוחד - אימוני הג'ו-ג'יטסו - הוא מציין כי הם מהווים מעין '... שריון וירטואלי שאנשים פשוטים לא יכולים לשבור אותי כאדם'.
הוא רואה בתחרויות ובקשיים מעין מבחני בגרות עבורו... 'לראות איך אני מתמודד עם המצב ולא נשברתי ולא בכיתי, והבנתי שזה מבחן התבגרות שקיבלתי על עצמי'.

5. חיפוש אחר זהות אישית וחברתית

בתהליך גיבוש הזהות העצמית שלהם בחר כל אחד מהמרואיינים בדמות או במודל לחיקוי שעמו הוא חלק את קשייו וממנו הוא שאב את כוחותיו להמשיך. אחד הנערים בחר, כאמור, בזמר הראפ האמריקאי הנערץ עליו, טופאק, ולמד את כל מילות שיריו בעל-פה, שכן הוא היווה דוגמה וסמל עבורו.
.. בשלב הזה למדתי מי אני, מה אני, למה אני כזה, למדתי על עצמי ועל הזהות שלי - יהודי, רוסי, ישראלי - והתבססתי כאדם שלם בחברה... בתקופה זו אני ממש התבגרתי נפשית, עברתי הרבה ולמדתי על המהות שלי - אני דומה למקל [=שרביט?] שמנהיג ולא מושפע לרעה מהאחרים ומהסביבה, אני מחובר יותר למשפחה שלי וקיבלתי בגרות של הכרה עצמית וביססתי את עצמי כאדם...'

לגבי אחת הבנות, אמה שימשה לה מודל לחיקוי כאישה משכילה שלמדה באוניברסיטה למרות היותה היהודייה היחידה בפקולטה, אישה שלא נכנעה והצליחה.

הקטגוריות שלעיל משקפות את כל נקודות המפנה והאירועים המשמעותיים בחייהם של ארבעת המרואיינים, המאופיינים בריבוי מעברים מסוגים שונים. מעברים אלה החלו משקיבלו הוריהם החלטה לעלות לישראל ולעזוב את ארץ מולדתם, ונמשכו כאשר החליטו הוריהם לקבוע את מקום מגוריהם בעיר מסוימת ו/או לשנות את מקום המגורים. החלטה זו גררה בעקבותיה מעברים נוספים - והפעם בין בתי הספר השונים, לקשיים בקליטה במערכת החינוך, ביצירת הזהות האישית שלהם ובהתאקלמותם החברתית. קשיים אלה יצרו בקרב כל המרואיינים תחושה של

חוסר יציבות, אי-נוחות ותחושה עזה של חיפוש אחר בית ספר או מקום שבו יחושו שייכים ורצויים בקרב שאר התלמידים. ההגעה לבית הספר 'מופת' שינתה את חייהם לטובה, שכן כאן הם מצאו חברים שעברו חוויות דומות והרגישו תחושה של הקלה. בעיות 'השייכות הלאומית' שלהם נעלמו, והם חשים כי מצאו מודל חינוכי המתאים לצורכיהם המיוחדים כבני נוער עולה.

נראה שקטגוריות אלה מאפיינות את שלבי התאקלמותם והשתלבותם של מרבית בני הנוער העולה מברית המועצות לשעבר בארץ, והן משקפות את דרכי התמודדותם עם השינויים, הבעיות והקשיים שבתהליך הארוך העובר כמעט על כל עולה חדש או מהגר למדינה זרה. ארבעת המראיינים במחקר זה בחרו את דרכי ההתמודדות האישית שלהם - כל אחד על-פי אופיו, אישיותו והשפעת משפחתו.

מסקנות המחקר

הפרופיל המשותף של ארבעת בני הנוער, כפי שהוא עלה מניתוח התמות המרכזיות בכל ראיון, משקף למעשה תהליך של התבגרות שבסופו הם יכולים להסתכל באותם אירועים משמעותיים בחייהם מנקודת מבט שונה ולהבין טוב יותר את הקשיים שחוו במהלך שלבי ההתאקלמות שלהם במדינה החדשה.

נראה כי במחקר זה מסתמן פרופיל כפול של בני נוער עולים:

1. **פרופיל של מתבגר** - ללא קשר להיותו עולה חדש. נער העובר תהליך של התפתחות אישית וחברתית שבו מתעצבת ומתגבשת זהותו העצמית.

2. **פרופיל של בני-נוער עולים** העוברים תהליך נוסף לתהליך גיל ההתבגרות הרגיל. בשלב זה מתחדדת במיוחד שאלת הזהות העצמית והאתנית ומתנהל בתוכם משא ומתן בין תת-זהות היהודית לבין תת-זהות הישראלית ובין אלו לתת-זהות של ארץ המוצא, ובמהלכו הדילמות והקשיים מלווים בכעסים ובתחושת פגיעה בערך העצמי, בהסתגרות ובתהרגשת של דחייה מצד החברה הקולטת. במהלך התקופה הם עוברים תהליך ארוך של הצגת שאלות על משמעות הקיום ובחינת עצמם מול העולם, תוך כדי גיבוש הזהות האתנית וביסוסם כאנשים בוגרים בחברה, בתהליך של התבגרות ולמידה על המהות האישית, ההכרה העצמית והכרת הסביבה והשפעותיה על האינדיווידואל.

המודל הבא יציג את הפרופיל המשותף לבני-הנוער העולה:

אסכם את מסקנותי:

1. בני הנוער שהוצגו במחקר זה למדו להתבגר במהירות ולהתאים את עצמם למציאות החדשה. הם בעלי מודעות עצמית גבוהה לשינויים הרבים שעברו הם ומשפחתם, הם מעריכים את העובדה שהודות למעבר ולקשיים שחוו, הם גם רכשו כלים ומסוגלים להתמודד עם הסביבה החדשה בצורה בוגרת, תוך כדי לקיחת אחריות אישית.
2. הסיפורים המסופרים במחקר זה מדגישים חוויות בעלות משמעות אישית וייחודית. חוויות על משקפות, ולו במעט, גם את הישראליים ואת החברה הישראלית כקולטת עולים חדשים.
3. ממצאי מחקר זה מצביעים על חשיבותו ותפקידו של בית הספר בעיצוב זהותם של בני נוער עולים ובניית השקפת עולמם. בית הספר כיום אינו משמש רק מסגרת לימודית, המטפחת בין השאר גם ערכים חברתיים ומוסריים, אלא הוא מהווה מסגרת חינוכית במדינת הגירה כמדינת ישראל. על מסגרת זו להעניק סיוע וטיפול בצרכיהם המיוחדים של העולים החדשים ולאפשר להם קליטה והשתלבות מוצלחת בחברה הישראלית.

המלצות ליישום

הנרטיווים של ארבעת המרואיינים מאפשרים לנו לשמוע את 'קולם', להכיר את החוויות שעברו בתהליך ההגירה, הקליטה וההתאקלמות שלהם במדינת ישראל בכלל ובמערכת החינוך בפרט, להבין את תפיסת עולמם ולבחון את הזהויות האישיות שלהם. מורים ומדריכים העובדים עם בני נוער עולה יוכלו בוודאי למצוא נקודות, בעיות וקשיים המוכרים להם מניסיונם שלהם ויקלו עליהם את ההתמודדות היומיומית ואת תחושות אי-הנחת והתסכול המלוות אותם במסגרת עבודתם החינוכית.

כתיבת הנרטיב האישי, או סיפורו למישהו אחר, מורה או עמית, היא כלי משמעותי באוריינות הרב-תרבותית, שבאמצעותו ניתן לפתח את המודעות הרב-תרבותית לא רק של העולה החדש אלא גם של הסביבה הקולטת, ולהציב כך בסיס להעצמת בני הנוער העולה.

חשוב מאוד לפתח מסגרת ארגונית-חינוכית גמישה שתוכל להעניק תחושת המשכיות לזהות האישית והחברתית של בני נוער עולים, תאפשר מתן ביטוי לכישרונותיהם ותגביר את הסיכוי ליצירת יחסים בין-קבוצתיים הדדיים ומאוזנים יותר בחברה הישראלית הרב-תרבותית.

מקורות

ברגר, ר' (1999) עולים מחבר העמים: אפיונים, צרכים ועקרונות התערבות. בתוך ק' רבין (עורכת) **להיות שונה בישראל** (עמ' 97-119). תל-אביב: הוצאת רמות אוניברסיטת תל-אביב.
לוי, ת' ושוהמי, א' (2003) **מורה ותיק, תלמיד עולה, והמודל החסר**. הסתדרות המורים בישראל.

שקדי, א' (2003) **מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני-תיאורי ויישום**. תל-אביב: הוצאת רמות אוניברסיטת תל אביב.

Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. and Zilber, T. (1998) *Narrative Research: Reading Analysis and Interpretation*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

McAdams, D. P., Josselson, R. and Lieblich, A. (eds) (2001) *Turns in the Road: Narrative Studies of Lives in Transition*. Washington, DC: American Psychological Association. APA Books.